

Olena Magopets, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)
Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

The Genesis of the Development and Formation of the Tax System of Ukraine

The article examines the patterns of development and formation of the tax system of Ukraine, highlighting certain time periods, and within them, the stages that are the most significant from the point of view of its formation and evolution. Based on the indicators of the tax burden, an assessment of the effectiveness of the implemented changes to the tax legislation and the reform of the tax system was carried out.

On the basis of a thorough study and analysis of the provisions of legislative acts, starting from the moment of the declaration of independence of Ukraine and up to the present time, the trends in the development of the tax system of Ukraine have been determined and the main stages of its formation have been characterized. It is substantiated that a sign of the first stage of the formation of the tax system (covering the period 1991-2010) is the laying of the foundations for its creation, the formation of tax mechanisms for the payment of established taxes and fees, the expansion of the elements of the tax system and their periodic transformation. The second stage of the formation of the tax system (covering the period from 2011 to the present day) is characterized by the reform of the tax system and the renewal of tax mechanisms for the payment of individual taxes.

It is proven that the reform of the tax system was mostly carried out in order to stabilize the financial situation in the country, to stimulate the processes of economic growth and increase the investment attractiveness of Ukraine in the international environment. At the same time, the current tax system of Ukraine did not fully ensure the balancing of the tax burden in accordance with the real capabilities of the economy. Based on the results of the analysis of the level of the tax burden throughout the entire period of development and evolution of the tax system of Ukraine, it was established that the most effective were the transformational processes that took place at the first stage of the formation of the tax system in the period of 1998-2004, and at the second stage - in the period of 2011 -2013. The reform of the tax system of Ukraine, which took place in other periods, did not bring the proper effect, since the tools for the implementation of tax reforms were not always adequate to the real socio-economic state of the country, and the implemented tax policy did not meet the goals and objectives of the economic strategy of the state.

tax system, tax legislation, tax, collection, tax reform, budget, tax revenues, tax burden

Одержано (Received) 12.04.2022

Прорецензовано (Reviewed) 21.04.2022

Прийнято до друку (Approved) 30.05.2022

УДК 336.221.2:338.23

JEL Classification: H61, H72

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8\(41\).192-200](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8(41).192-200)

В.В. Шалімов, доц., канд. екон. наук

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

О.С. Рєва, доктор філософії

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м.

Кривий Ріг, Україна

В.О. Решетов, доц., канд. екон. наук

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Принципи бюджетного процесу та фінансового регулювання в законодавстві ЄС

Вивчення принципів бюджетного процесу з метою визначення їх позитивних аспектів та використання з метою удосконалення вітчизняного законодавства в сфері бюджетного процесу є важливою задачею. Метою даного дослідження є аналіз принципів бюджетного процесу та фінансового регулювання в законодавстві ЄС, окреслення напрямів їх впровадження у механізм вітчизняного бюджетного процесу, бюджетного менеджменту та бюджетної політики.

Досліджено принципи бюджетного регулювання, які пропонуються міжнародними організаціями, зокрема OECD, а також принципи, передбачені в Фінансовому регламенті, що застосовується до загального бюджету Європейського Союзу. Здійснено їх порівняння з принципами бюджетної системи України, які визначені в Бюджетному кодексі України. Обґрунтовано, що бюджетні принципи представляють цінності та правила, які опосередковано впливають на різні аспекти бюджетного процесу, бюджетного менеджменту, а також на багато інших питань державного управління. Визначено, що принцип надійного фінансового управління та продуктивності, який вимагає врахування фактично чотирьох принципів (економії, ефективності, результативності, продуктивності), передбачає чіткий акцент на використання Smart-підходу (наявність конкретних, вимірюваних, досяжних, релевантних та обмежених в часі цілей), контролю та моніторингу, прозорості та публічності.

Окрема увага в принципі надійного фінансового управління та продуктивності приділяється

© В.В. Шалімов, О.С. Рєва, В.О. Решетов, 2022

ефективному та результативному внутрішньому контролю виконання бюджету. Навпаки, питання контролю та аудиту в Бюджетному кодексі України розглядаються лише з точки зору висвітлення суб'єктів контролю та їх повноважень і об'єктів контролю.

Обґрунтовано доцільність використання даного досвіду ЄС, оскільки принципи управління як важливі принципи бюджетного процесу розпорозені між іншими принципами бюджетної системи України і необхідно робити акцент саме на управлінні державними та місцевими фінансами або на бюджетному менеджменті на державному та місцевому рівнях з урахуванням необхідності забезпечення конкретних вимог економічного розвитку.

бюджетна система, бюджетний процес, бюджетний менеджмент, принципи бюджетної системи, принцип надійного фінансового управління та продуктивності, Smart-цілі, внутрішній контроль

Постановка проблеми. Подальший розвиток України передбачає набуття членства в ЄС, що визначає необхідність узгодження бюджетного менеджменту, бюджетної політики та бюджетного процесу із вимогами та рекомендаціями ЄС, впровадження. Відповідно аналіз та вивчення принципів бюджетного процесу та фінансового регулювання в законодавстві ЄС є актуальним для нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців України детальне дослідження теорії та практики бюджетного процесу в Європейському Союзі здійснено Бояром А. [3; 2]. Поручник А. Кулай А. [10] (досліджено сутність, етапи становлення і розвитку бюджетної системи Європейського Союзу (ЄС), основні напрями та механізми консолідації національних бюджетних систем країн-членів), Коночук І. [7] (проаналізовано акти первинного й вторинного права, які регулюють бюджетний процес ЄС, місце і роль інституцій у бюджетному процесі ЄС), Баскаков А. [1] (розглянуто особливості бюджетного менеджменту в ЄС), Колупаєв Ю, Мельничук І. [6] (конкретизовано особливості бюджетної політики ЄС в умовах глобалізації соціально-економічних відносин); Мазур Т. [8] (проведено порівняльний аналіз принципів бюджетного процесу в Україні та ЄС). Разом з тим, потребують поглибленого критичного вивчення принципи бюджетного процесу з метою визначення їх позитивних аспектів з метою удосконалення вітчизняного законодавства в сфері бюджетного процесу.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз принципів бюджетного процесу та фінансового регулювання в законодавстві ЄС, окреслення напрямів їх впровадження у механізм вітчизняного бюджетного процесу, бюджетного менеджменту та бюджетної політики.

Виклад основного матеріалу. Бюджетний процес, фінансове регулювання має базуватися на певних принципах, під якими розуміють, з одного боку, основні, вихідні положення якої-небудь теорії, основні правила діяльності, а з іншого, встановлені, усталені, загальноприйняті, широко розповсюджені правила господарських дій та властивості економічних процесів [9, с. 258].

Принципам бюджетного регулювання приділяють важливу увагу міжнародні організації, зокрема, ОЕСД, якою розроблені рекомендації щодо бюджетного управління [14]. Дані рекомендації встановлюють десять принципів, які:

- по-перше, надають стислий огляд належної практики в усьому спектрі бюджетної діяльності;
- по-друге, мають на меті надати практичні вказівки щодо розробки, впровадження та вдосконалення бюджетних систем для позитивного впливу на життя громадян;
- по-третє, підкреслюють важливість принципів бюджету для інших аспектів належного державного управління, включаючи доброчесність, відкритість даних, досягнення стратегічних цілей та сприяння довірі між громадянами та урядом.

Десять принципів включають:

- 1) управління бюджетами в чітких, надійних і передбачуваних межах фіскальної політики;
- 2) тісне узгодження бюджетів із середньостроковими стратегічними пріоритетами уряду;

- 3) розробку такої структури бюджетування капітальних витрат, щоб задовольнити потреби національного розвитку економічно ефективним і узгодженим способом;
- 4) забезпечення відкритості, прозорості і доступності бюджетних документів і даних;
- 5) забезпечення всеохоплюючого, реалістичного обговорення щодо бюджетних рішень;
- 6) надання вичерпного, точного і надійного звіту про державні фінанси;
- 7) активне планування, керування та контроль виконання бюджету;
- 8) забезпечення, щоб продуктивність, оцінка та співвідношення ціни та якості є невід'ємною частиною бюджетного процесу;
- 9) визначення, оцінка та зважене управління довгостроковою стабільністю та іншими фіскальними ризиками;
- 10) сприяння цілісності та якості бюджетних прогнозів, фіскальних планів і виконання бюджету шляхом суворої перевірки якості, включаючи незалежний аудит [14].

Бюджетний процес та фінансове регулювання в ЄС регламентується єдиним документом – Фінансовий регламент, що застосовується до загального бюджету (Financial regulation applicable to the general budget of the Union). У Фінансовому регламенті, що застосовується до загального бюджету Європейського Союзу [12], зазначено, що бюджет розробляється та виконується відповідно до принципів: єдності та точності бюджету, щорічності, рівноваги, одиниці розрахунку, універсальності, специфікації, надійного фінансового управління, прозорості (табл. 1).

Таблиця 1 – Бюджетні принципи, передбачені Фінансовим регламентом Європейського Союзу

Назва принципу	Основний зміст
Принцип єдності та точності бюджету (Principles of unity and of budgetary accuracy)	Для кожного фінансового року в бюджеті повинні бути передбачені та затверджені всі надходження та видатки, які вважаються необхідними для Союзу
Принцип щорічності (Principle of annuality)	Асигнування, занесені до бюджету, мають бути затверджені на фінансовий рік, який триватиме з 1 січня по 31 грудня, та можуть бути використані з 1 січня після остаточного ухвалення бюджету.
Принцип рівноваги (Principle of equilibrium)	Доходи та асигнування на платежі мають бути збалансованими. Залишок кожного фінансового року вноситься до бюджету на наступний фінансовий рік як дохід у разі надлишку або як асигнування на оплату у випадку дефіциту.
Принцип одиниці розрахунку (Principle of unit of account)	Багаторічні фінансові рамки та бюджет розробляються та виконуються в євро, а звітність подається в євро.
Принцип універсальності (Principle of universality)	Загальний дохід покриває загальні асигнування платежів. Усі надходження та видатки зараховуються до бюджету в повному обсязі без будь-яких коригувань один проти одного.
Принцип специфікації (Principle of specification)	Асигнування виділяються на конкретні цілі за назвами та розділами.; розділи далі поділятимуться на статті та пункти. Асигнування можуть бути перераховані лише до бюджетних статей, для яких у бюджеті передбачено асигнування або які мають символічний запис pro memoria.
Принцип надійного фінансового управління та продуктивності (Principle of sound financial management and performance)	Асигнування повинні використовуватися відповідно до принципу раціонального фінансового менеджменту та відповідно до принципів продуктивності, економічності, ефективності та результативності.
Принцип прозорості (Principle of transparency)	Бюджет розробляється та виконується, а звітність подається відповідно до принципу прозорості.

Джерело: узагальнено авторами з використанням положень Фінансового регламенту, що застосовується до загального бюджету Європейського Союзу [12]

Баскаков А. зауважує, що «принципи функціонування бюджетних систем країн ЄС є зваженими і враховують специфіку бюджетного менеджменту в усіх країнах-членах об'єднання» [1, с. 58]. Баскаков А. вважає, що в основі функціонування фінансової системи ЄС лежать загальні та спеціальні принципи: перші притаманні усім сферам європейської інтеграції, а другі - лише бюджетно-фінансовій сфері Спільноти; усі вони зафіксовані в

правових актах ЄС; серед спеціальних принципів слід виділити: принципи єдності і бюджетної точності, принцип щорічності, принцип рівноваги, принцип розрахункової одиниці, принцип універсальності, принцип специфікації, принцип розумного фінансового менеджменту та принцип прозорості [1, с. 61]. На думку Поручник А., Кулай А., принципи побудови бюджетної системи ЄС, у порівнянні з принципами національних бюджетних систем, підтверджують бажання максимально зберегти бюджетну самостійність держав-членів, основою якої є внутрідержавна бюджетна децентралізація; водночас, застосування наднаціональних механізмів сприяє стиранню кордонів, розмиванню основ класичного суверенітету [10, с. 10]. У наукових підходах європейська інтеграційна система ототожнюється з федералізмом, а відповідно принцип бюджетного федералізму вважається основним принципом бюджетної системи ЄС [10, с. 8].

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах: принцип єдності бюджетної системи України; принцип збалансованості; принцип самостійності; принцип повноти; принцип обґрунтованості; принцип ефективності та результативності; принцип субсидіарності; принцип цільового використання бюджетних коштів; принцип справедливості і неупередженості; принцип публічності та прозорості [4] (табл. 2).

Таблиця 2 – Характеристика принципів бюджетної системи України, визначених в Бюджетному кодексі України

Принцип	Зміст
Принцип єдності бюджетної системи України	Єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності.
Принцип збалансованості	Повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період.
Принцип самостійності	Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.
Принцип повноти	До складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів органів місцевого самоврядування.
Принцип обґрунтованості	Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил.
Принцип ефективності та результативності	При складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів
Принцип субсидіарності	Розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача.
Принцип цільового використання бюджетних коштів	Бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями.
Принцип справедливості і неупередженості	Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.
Принцип публічності та прозорості	Інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

Джерело: узагальнено авторами з використанням положень Бюджетного кодексу України [4]

Мазур Т. пропонує модель відповідності принципів бюджетного процесу в Україні та ЄС, в рамках якої ідентифіковані такі розбіжності:

- 1) більша кількість принципів бюджетного процесу в Україні, аніж у ЄС;
- 2) подібність за значенням принципів бюджетного процесу в Україні та ЄС;
- 3) наявність принципів справедливості і неупередженості, публічності і прозорості, субсидіарності в Україні, натомість в принципах ЄС – принципу спеціалізованості витрат;
- 4) принцип ефективного фінансового управління в ЄС поєднаний з такими принципами, як принцип цільового використання бюджетних коштів та принцип справедливості і неупередженості [8, с. 300-301].

Підходи серед науковців з питання трактування принципів бюджетного менеджменту та бюджетної системи різняться: значна група науковців визначаючи принципи бюджетного менеджменту ототожнюють їх з принципами бюджетної системи, інші вважають такий підхід неправомірним, оскільки управління бюджетною системою є структурним елементом бюджетного менеджменту, а сама бюджетна система виступає одним з його об'єктів і тому принципи бюджетного менеджменту не повинні обмежуватися лише принципами бюджетної системи [5].

Поділяємо думку, що бюджетні принципи представляють цінності та правила, які необхідно враховувати та/або виконувати під час підготовки, виконання та аналізу бюджету уряду чи суб'єкта державного сектору; тому вони опосередковано впливають на різні аспекти бюджетного процесу та бюджетного циклу, а також на багато інших питань державного управління [13].

В контексті цього розглянемо більш детально принцип надійного фінансового управління та продуктивності. З одного боку, він вимагає врахування таких трьох принципів (а скоріше – підпринципів):

- принцип економії (principle of economy), який вимагає, щоб ресурси, які використовує відповідна установа Союзу для здійснення своєї діяльності, були доступні вчасно, у відповідній кількості та якості та за найкращою ціною;
- принцип ефективності (principle of efficiency), який стосується найкращого співвідношення між використаними ресурсами, вжитою діяльністю та досягненням цілей;
- принцип результативності (principle of effectiveness), який стосується ступеня досягнення поставлених цілей завдяки виконаній діяльності.

З іншого боку, даний принцип акцентує увагу на продуктивності при використанні асигнувань, а саме: цілі для програм і заходів повинні бути встановлені заздалегідь; мають бути встановлені конкретні, вимірні, досяжні, релевантні та обмежені в часі цілі (фактично – Smart-цілі), а також визначені релевантні, прийнятні, надійні, прості та надійні показники; прогрес у досягненні цілей повинен контролюватися за допомогою показників ефективності; прогрес у досягненні цілей та проблеми з досягненням цілей повідомляються Європейському Парламенту та Раді. Аналізуючи застосовані підходи, можна побачити чіткий акцент на використанні Smart-підходу, контролю та моніторингу, прозорості та публічності.

Що стосується контролю, то принцип надійного фінансового управління та продуктивності вимагає наявності попереднього та ретроспективного оцінювання, якому мають підлягати програми та заходи. Попередні оцінки, що підтримують підготовку програм і заходів, повинні ґрунтуватися на доказах ефективності пов'язаних програм або заходів, економічного, екологічного або соціального впливу. Ретроспективне оцінювання передбачає оцінку ефективності програми чи діяльності, включаючи такі аспекти, як результативність, результативність, узгодженість, відповідність та додану цінність для ЄС.

Особливий акцент робиться на необхідності супроводження фінансовим звітом (як інструменту контролю, моніторингу, публічності та прозорості) будь-якої пропозиції чи ініціативи, навіть поправки до них. Важливою складовою таких фінансових звітів є оцінка ризиків та заходів щодо їх зменшення: щоб зменшити ризик шахрайства, порушень і

недосягнення цілей, фінансовий звіт повинен надавати інформацію про встановлену систему внутрішнього контролю, оцінку витрат і вигод від засобів контролю, які передбачає така система, а також оцінка очікуваного рівня ризику помилки, а також інформація про існуючі та заплановані заходи запобігання та захисту від шахрайства.

Окрема увага в принципі надійного фінансового управління та продуктивності приділяється ефективному та результативному внутрішньому контролю виконання бюджету.

Для цілей виконання бюджету внутрішній контроль повинен застосовуватися на всіх рівнях управління та повинен бути призначений для забезпечення розумної впевненості щодо досягнення наступних цілей:

- ефективність, результативність та економічність діяльності;
- достовірність звітності;
- захист активів та інформації;
- попередження, виявлення, виправлення та подальші дії щодо шахрайства та порушень;

- адекватне управління ризиками, пов'язаними з законністю та регулярністю базових операцій, беручи до уваги багаторічний характер програм, а також характер відповідних платежів.

Підкреслюється, що ефективний внутрішній контроль має базуватися на передовій міжнародній практиці та включати, зокрема, такі елементи:

- розподіл завдань;
- відповідну стратегію управління ризиками та контролю, яка включає контроль на рівні отримувача;
- уникнення конфлікту інтересів;
- адекватні журнали аудиту та цілісність даних у системах даних;
- процедури моніторингу ефективності та ефективності;
- процедури подальших дій щодо виявлених недоліків внутрішнього контролю та винятків;
- періодична оцінка належного функціонування системи внутрішнього контролю.

Окремо акцентується увага на необхідності врахування таких складових у функціонуванні ефективного внутрішнього контролю:

- впровадження відповідної стратегії управління ризиками та контролю, координованої відповідними учасниками ланцюжка контролю;
- доступність для всіх відповідних учасників ланцюга контролю результатів проведеного контролю;
- довіра, у відповідних випадках, до декларацій керівництва партнерів із впровадження та до незалежних аудиторських висновків, за умови, що якість основної роботи є адекватною та прийнятною та що вона виконана відповідно до узгоджених стандартів;
- своєчасне застосування коригувальних заходів, включаючи, у відповідних випадках, переконливі покарання;
- чітке та недвозначне законодавство, що лежить в основі відповідної політики, включаючи основні акти щодо елементів внутрішнього контролю;
- усунення множинного контролю;
- покращення співвідношення витрат і вигоди від контролю.

Тому, на наш погляд, принципи управління як важливі принцип бюджетного процесу розпорочені між іншими принципами бюджетної системи України і варто перейняти досвід ЄС щодо його чіткого виокремлення і введення єдиного принципу «надійного фінансового управління». Логіка цієї пропозиції полягає в тому, що варто робити акцент саме на управлінні державними та місцевими фінансами або на бюджетному менеджменті на державному та місцевому рівнях. Адже сама по собі бюджетна система функціонувати не може, важливим є надійне фінансове управління

бюджетною системою. В контексті цього, наприклад, варто зауважити, що питання контролю та аудиту в Бюджетному кодексі України розглядаються лише з точки зору висвітлення суб'єктів контролю та їх повноважень, а також об'єктів. З іншого боку, недоліком Фінансового регламенту є те, що в тлумаченні принципу надійного фінансового менеджменту акцент робиться на загальних правилах управління, а не на конкретних вимогах економічного розвитку. Тому вводячи цей принцип – принцип надійного фінансового управління за досвідом ЄС – варто відійти від загальних правил менеджменту, а конкретизувати їх в контексті управління саме бюджетною системою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У Фінансовому регламенті, що застосовується до загального бюджету Європейського Союзу, зазначено, що бюджет розробляється та виконується відповідно до принципів: єдності, точності бюджету, щорічності, рівноваги, одиниці розрахунку, універсальності, специфікації, надійного фінансового управління та прозорості. Принцип надійного фінансового управління вимагає врахування таких трьох підпринципів: принцип економії, принцип ефективності, принцип результативності, а також окремо принципу продуктивності. Отже, акцент робиться в значній мірі на принципі ефективного бюджетного менеджменту, на важелі, які забезпечують його ефективність та результативність. Цей досвід ЄС варто перейняти, оскільки принципи управління як важливі принципи бюджетного процесу розпорошені між іншими принципами бюджетної системи України, адже варто робити акцент саме на управлінні державними та місцевими фінансами або на бюджетному менеджменті на державному та місцевому рівнях з урахуванням необхідності забезпечення конкретних вимог економічного розвитку. Перспективами подальших досліджень є конкретизація місця внутрішнього контролю в бюджетних принципах, враховуючи важливість моніторингу та контролю в фінансовому регламенті ЄС.

Список літератури

1. Баскаков А.Ю. Особливості функціонування системи бюджетного менеджменту в ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №4. С. 57-62.
2. Бояр А.О. Бюджетний процес у Європейському Союзі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2012. 524 с.
3. Бояр А.О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності: [монографія]. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 256 с.
4. Бюджетний кодекс України (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 20.05.2022).
5. Горбунов О.В. Бюджетний менеджмент в системі державного регулювання економіки : дис.. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Центральноукр. нац. техн. ун-т. Кропивницький, 2018. 272 с.
6. Колупаєв Ю.Б., Мельчук І.О. Проблемні аспекти формування та розвитку бюджету ЄС. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 17. С. 363-368.
7. Конончук І. Бюджетний процес Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 1. С. 50-54.
8. Мазур Т.В. Принципи бюджетного процесу у контексті інтеграції України до Європейського Союзу. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 40. С. 295–303.
9. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження : монографія. Львів : Світ, 2001. 416 с.
10. Поручник А., Кулай А. Процеси бюджетної консолідації в Європейському Союзі. *Міжнародна економічна політика*. 2015. №1(22). С. 5-25.
11. Фаріон М.М. Порівняльний аналіз джерел формування доходної частини бюджету країн ЄС та України. *Ефективна економіка*. 2016. №8. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5109> (дата звернення 20.05.2022).
12. European Commission, Directorate-General for Budget. Financial regulation applicable to the general budget of the Union : July 2018, Publications Office. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2761/816722> (дата звернення 20.05.2022).
13. Pattaro, A.F. Budgetary Principles. In: Farazmand, A. (eds) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, Cham. 2016. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_2264-1 (дата звернення 20.05.2022).
14. Recommendation of the Council on Budgetary Governance. OECD, Public Governance & Territorial Development Directorate. 2015. <https://www.oecd.org/gov/budgeting/principles-budgetary-governance.htm> (дата звернення 20.05.2022).

References

1. Baskakov, A.Yu. (2015). Osoblyvosti funktsionuvannya systemy byudzhethnoho menedzhmentu v YES [Peculiarities of the functioning of the budget management system in the EU]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 4, 57-62 [in Ukrainian].
2. Boyar, A.O. (2012). *Byudzhethny protses u Yevropeyskomu Soyuzi [The budget process in the European Union]*. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
3. Boyar, A.O. (2014). *Transformatsiya byudzhethnoyi modeli YES v umovakh hlobalnoyi finansovoyi turbulentnosti [Transformation of the EU budget model in conditions of global financial turbulence: [monograph]*. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
4. Byudzhethny kodeks Ukrayiny [Budget Code of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
5. Gorbunov, O.V. (2018). Byudzhethny menedzhment v systemi derzhavnoho rehulyuvannya ekonomiky [Budget management in the system of state regulation of the economy]. *Candidate's thesis*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
6. Kolupaev, Yu.B., & Melchuk, I.O. (2018). Problemni aspekty formuvannya ta rozvytku byudzhetu YES [Problematic aspects of the formation and development of the EU budget]. *Infrastruktura rynku - Market infrastructure*, 17, 363-368 [in Ukrainian].
7. Kononchuk, I. (2018). Byudzhethny protses Yevropeyskoho Soyuzu [The budget process of the European Union]. *Istoryko-pravovyy chasopys - Historical and legal journal*, 1, 50-54 [in Ukrainian].
8. Mazur, T.V. (2014). Prynstypy byudzhethnoho protsesu u konteksti intehratsiyi Ukrayiny do Yevropeys'koho Soyuzu [Principles of the budget process in the context of Ukraine's integration into the European Union]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnya - Efficiency of public administration*, 40, 295-303 [in Ukrainian].
9. Mocherny, S.V. (2001). *Metodolohiya ekonomichnoho doslidzhennya [Methodology of economic research]*. Lviv: Svit. [in Ukrainian].
10. Poruchnyk, A., & Kulay, A. (2015). Protsey byudzhethnoyi konsolidatsiyi v Yevropeyskomu Soyuzi [Processes of budget consolidation in the European Union]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka - International economic policy*, 1(22), 5-25 [in Ukrainian].
11. Farion, M.M. (2016). Porivnyalnyy analiz dzhherel formuvannya dokhodnoyi chastyny byudzhetu krayin YES ta Ukrayiny [Comparative analysis of the sources of the formation of the revenue part of the budget of EU countries and Ukraine]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, 8 Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5109> [in Ukrainian].
12. European Commission, Directorate-General for Budget (2019). Financial regulation applicable to the general budget of the Union : July 2018. Publications Office. *data.europa.eu*. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2761/816722> [in English].
13. Pattaro, A.F. (2016). Budgetary Principles. In: Farazmand, A. (eds.). *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, Cham. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_2264-1 [in English].
14. Recommendation of the Council on Budgetary Governance. OECD, Public Governance & Territorial Development Directorate. (2015). *oecd.org*. Retrieved from <https://www.oecd.org/gov/budgeting/principles-budgetary-governance.htm> [in English].

Volodymyr Shalimov, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Olha Roieva, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute Of Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih, Ukraine

Valerii Reshetov, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Principles of the Budget Process and Financial Regulation in EU Legislation

Studying the principles of the budget process in order to determine their positive aspects and use them to improve national legislation in the field of the budget process is an important task. The purpose of this study is to analyze the principles of the budget process and financial regulation in EU legislation, outline the directions of their implementation in the mechanism of the national budget process, budget management and budget policy.

The principles of budget regulation proposed by international organizations, in particular the OECD, as well as the principles provided for in the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Union, have been studied. These principles have been compared with the principles of the budget system of Ukraine, which are defined in the Budget Code of Ukraine. It is substantiated that budget principles represent values and rules that indirectly affect various aspects of the budget process, budget management, as well as many other issues of public administration. It has been determined that the principle of sound financial management and productivity, which requires taking into account four principles (economy, efficiency, effectiveness, productivity), implies a clear emphasis on the use of the Smart approach (the presence of specific, measurable, achievable, relevant and time-bound goals), control and monitoring, transparency and publicity. Special attention in the principle of sound financial management and productivity is paid to efficient and effective internal control of budget implementation. On the contrary, the issues of control and audit in the Budget Code of Ukraine are considered only from the point of view of the subjects of control and their powers, and objects of control.

The expediency of using this EU experience is substantiated because management principles as important principles of the budget process are scattered among other principles of the budget system of Ukraine and it is necessary to focus specifically on the management of state and local finances or on budget management at the state and local levels, taking into account the need to ensure the specific requirements of economic development.

budget system, budget process, budget management, principles of budget system, principle of sound financial management and productivity, Smart goals, internal control

Одержано (Received) 15.05.2022

Прорецензовано (Reviewed) 20.05.2022

Прийнято до друку (Approved) 30.05.2022

УДК 347.441.14:338.43

JEL Classification: H71; Q14

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8\(41\).200-207](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8(41).200-207)

Д. П. Шинкар, асп.

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Вплив важелів державної підтримки на стратегію розвитку сільськогосподарських підприємств

Метою статті є дослідження особливостей врахування важелів державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників при розробці та впровадженні стратегії їх розвитку, в тому числі при використанні методу SWOT-аналізу.

Обґрунтовано, що державна фінансова підтримка є важливим елементом стратегічного розвитку та стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств, що вимагає її індивідуального розгляду при побудові стратегії їх розвитку. Індивідуальність підходу зумовлена, в першу чергу, тим, чи визнається процес використання державної фінансової допомоги як самостійний напрям розвитку, а, відповідно, як самостійний вид стратегії. Доведено, що самостійний вид стратегії є логічним та доцільним при неавтоматичній державній допомозі, яка передбачає прийняття рішення щодо користування нею, але самостійність стратегії використання державної фінансової допомоги обмежена тим, що, в будь-якому випадку, вона є адаптаційною і виступає інструментом реалізації генеральних конкурентних стратегій підприємства.

Обґрунтовано, що відсутня чіткість у розумінні місця державної фінансової допомоги в системі чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що не дає раціонально використовувати її можливості. Визначено, що необхідним є врахування синергетичного ефекту на інші ключові показники розвитку підприємства, адже обмежуючи внутрішнє та зовнішнє середовище лише факторами, які безпосередньо стосуються державної фінансової підтримки, побудувати ефективну стратегію неможливо. Тому необхідно концентруватися на усіх аспектах внутрішнього середовища сільськогосподарського підприємства для ідентифікації сильних та слабких сторін, загроз та можливостей. У контексті цього визначено широке коло перспектив подальших досліджень, які пов'язані з конкретними методичними підходами щодо побудови стратегій використання різних видів державної фінансової допомоги сільськогосподарських підприємств.

сільськогосподарські товаровиробники, державна фінансова підтримка, стратегічне управління, стратегічний менеджмент, стратегія, стратегія використання державної фінансової підтримки, якісні методи стратегічного аналізу

Постановка проблеми. Для успішного функціонування сільськогосподарських товаровиробників важлива низка чинників, зокрема, беззаперечним є той факт, що для стабільного розвитку аграрного сектору необхідною є регулярна державна фінансово-економічна підтримка сільськогосподарських виробників [4, с. 292]. Але незважаючи на усі складнощі, які стоять перед українськими представниками галузі сільського господарства, розвиток кожного сільськогосподарського підприємства, незалежно від його розміру, обсягів та видів діяльності має відбуватися не хаотично та ситуативно, а на систематичній основі, що вимагає врахування принципів стратегічного менеджменту та стратегічного підходу. Таким чином, одним з актуальних питань сьогодення є дослідження особливостей врахування державної фінансової підтримки сільськогосподарським товаровиробникам в стратегіях розвитку сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників постійно знаходиться в полі зору вітчизняних науковців і практиків. Проблеми державної підтримки сільського господарства